

Aelred of Rievaulx, *The Historical Works*. Translated by Jane Patricia Freeland. Edited with an Introduction and Annotations, by Marsha L. Dutton, Cistercian Publications 56, Kalamazoo 2005, ss. 306 (Aelred z Rievaulx, *Dzieła historyczne*, tłum. J.P. Freeland, red. Marsha L. Dutton)

Można powiedzieć, wreszcie! Po kilkunastu latach żmudnej pracy i po stosunkowo długim czasie w porównaniu z krytycznym wydaniem pism duchowych Aelreda (1971-1989-2001)¹, dwunastowiecznego opata angielskiego z cysterskiego klasztoru Rievaulx (1110-1167)-, nastąpił wreszcie upragniony moment opublikowania po raz pierwszy jego tzw. dzieł historycznych, w ramach Wydawnictwa Cysterskiego Kalamazoo. Jest to wprawdzie wydanie w języku angielskim, nie oryginalnym łacińskim, jak to było w przypadku duchowych utworów, ale „lepszy rydz niż nic”, a ponadto ma to swoje pozytywne strony. Ich łaciński tekst i tak musiał być wcześniej przejrany i zgodnie ze współczesnym stanem wiedzy na temat oryginalnego brzmienia utworów Aelreda, z kilku czy kilkunastu zachowanych kopii wybrana ich najbardziej wiarygodna forma. Poza tym łacina jest dostępna tylko dla specjalistów, natomiast wersja angielska może je bardziej upowszechnić.

Jane Patricia Freeland, zmarła kilka lat temu filolog j. łacińskiego, podjęła się przetłumaczenia tych dzieł z oryginalnej łaciny kościelnej na współczesny j. angielski. Pomogła

---

¹ Aelredi Rievallensis, *Opera omnia – opera ascetica*, red. A. Hoste, C H. Talbot, Brepolis – Turnholt 1971, Corpus Christianorum – Continuatio Mediaevalis I (CCCM 1); w 1989 r. ukazał się również z tej serii zbiór jego kazań oznaczony jako druga część wcześniejszego tomu, Aelredi Rievallensis. *Sermones I-XLVI. Collectio Claraevallensis Prima et Secunda*, (red. G. Raciti, Turnholt 1989, Corpus Christianorum – Continuatio Mediaevalis IIa (CCCM 2a); w 2001 r. ukazała się druga część tej kolekcji: *Sermones XLVII-LXXX. Collectio Dunelmensis. Sermo a Matthaео Rievallensi Servatus. Sermones Lincolnenses*, red., G. Raciti, Corpus Christianorum – Continuatio Mediaevalis IIB, Brepols Publisher, Turnhout 2001 (CCCM 2b); więcej na ten temat, zob. R. Groń, *Kazania Aelreda z Rievaulx*, rok 13 (2005) nr 2, s. 15-32.

jej Marsha L. Dutton, prof. języka angielskiego z Uniwersytetu w Ohio, która oprócz tego, że dokonała wyboru najbardziej wiarygodnych kopii manuskryptów, napisała do nich *Wprowadzenie* i opatrzyła je przypisami.

Mówi się tu o tzw. utworach historycznych, bo nie odpowiadają one temu, co uważamy dziś za prawdziwie historyczne. Jest to literatura biorąca wprawdzie pod uwagę tematykę i wydarzenia historyczne, ale przedstawione sposobami i metodami wówczas uprawianymi, służąc określonym celom moralno-politycznym – i to, co dziś raczej nazywa się historiografią.

Marsha L. Dutton, zgodnie z ogólnym średniowiecznym cysterskim schematem, dzieli tę literaturę na dzieła polityczne i historiograficzne (s. 7-10). Polityczne mają za zadanie ukazanie wzorca postępowania dla władcy, któremu z reguły dane dzieło było dedykowane, by mu przedłożyć „zwierciadło” chrześcijańskich cnót życia i rządzenia. Pozostałe opisują żywoty świętych ze środowiska północnej Anglii, gdzie przyszło Aelredowi żyć i działać, w celu podania wiernemu ludowi przykładów miłości, przebaczenia i miłosierdzia Bożego poprzez cuda zdziałane poprzez wstawiennictwo tych lokalnych świętych (s. 10-12). Niniejsza publikacja jest pierwszym tomem z dwóch przewidzianych, prezentujących dzieła historyczne Aelreda z Rievaulx. Jest on poświęcony pierwszemu rodzajowi wzmiankowanych wyżej utworów politycznych. Drugi tom będzie dotyczył żywotów świętych z północnej Anglii i ma się ukazać, zgodnie z zapowiedziami wydawniczymi, w czerwcu br., pod tytułem: *Lives of the Northern Saints (Żywoty Północnych Świętych)*.

Pierwszy tom, o którym tu mowa, zawiera cztery z siedmiu historycznych utworów Aelreda spisanych w latach 1153-1163. Powstały one na tle zakończonej niedawno wojny domowej o tron Anglii (1153), na progu, a później w trakcie panowania króla Henryka II (1154-1189), odzwierciedlając ówczesne realia historyczne podane wzmiankowanym wyżej cysterskim (religijno-moralnym) sposobem. Utwory te, w zależności od ich wagi, zachowały się w kilku lub kilkunastu manuskryptach, a później (od XVI w.) przeszły historyczny proces ich drukowanej formy. Jako takie jednak nigdy nie zostały przedstawione razem w jednym tomie. Niniejsza publikacja zbiera je po raz pierwszy razem z różnych wydań (*Patrologia Latina* 195, s. 701-790; J. Pinkerton – W.M. Metcalfe, *Vitae Sanctorum Scotiae*, Londini 1789-1889, vol. 2, s. 269-285).

Recenzowana książka, oprócz *Spisu treści*, *Listy skrótów* oraz wspomnianego już *Wprowadzenia* Marsha L. Dutton zawiera cztery dzieła historyczno-polityczne Aelreda:

– *Genealogia królów Anglii (Genealogia regum Anglorum) (The Genealogy of the Kings of the English)* (powstała w latach: 1153-1154) (s. 39-122), która z racji zamiaru autora zawierała w ramach pierwszego rozdziału odrębny gatunkowo wcześniejszy utwór przedstawiany później osobno jako:

– *Lamentacja za Dawidem, królem Szkotów (Lamentatio Davidi Scotorum regis) (Lament for David, the King of the Scots)* (1153) (s. 45-70),

– *Życie św. Edwarda Wyznawcy (Vita Sancti Edwardi Confessoris) (The Life of Saint Edward the Confessor)* (1162-1163) (s. 123-243),

– *Bitwa pod sztandarem (De bello standardii) (The Battle of the Standard)* (1155-1157) (s. 245-269).

Całość wieńczy *Bibliografia* i trzy *Indeksy* odnoszące do cytowanych źródeł, ludzi i miejsc.

Lamentacja za Dawidem, królem Szkotów jest napisaną lamentacją (literackim wyrażeniem żalu) po śmierci, a zarazem pochwałą cnót króla szkockiego Dawida I († 24 V 1153), na którego dworze autor się wychował i którego cenił jako przyjaciela. Jest również okazją do krytyki okrucieństwa jego wojsk, podkreślenia jego kulturotwórczej roli dla rozwoju Szkocji oraz wyrażenia swych obaw o przyszłość kraju.

Genealogia królów Anglii wraz z *Lamentacją* dedykowana Henrykowi II jest swoiście spreparowaną genealogią panującego króla. Ma za zadanie wykazać nie tylko jego boskie i antyczne pochodzenie, ale również jego związek w ciągłości historycznej z wielkimi poprzednikami anglosaskimi na tronie Anglii.

Życie świętego Edwarda Wyznawcy to z kolei dzieło napisane z okazji przeniesienia relikwii św. Edwarda do nowego grobowca (1163). Aelred opisuje tu żywot Świętego, ostatniego w jego mniemaniu anglosaskiego króla. Poprzez wykazanie związku Henryka II z Edwardem opat chce uwierzytelnić panowanie tego pierwszego na tronie Anglii i wykazać kontynuację nowej dynastii Plantagenetów, którą ten rozpoczął swoim panowaniem. Nie traci tu oczywiście perspektywy budującej dzieła, ukazując w Edwardzie wzór świętobliwego władcy.

Bitwa pod sztandarem to utwór przedstawiający epizod wojny angielsko (normańsko)-szkockiej (1135-1139), w przegranej przez wojska Dawida bitwie pod Northalerton (1138), koło Rievaulx. Jest próbą usprawiedliwienia przez Aelreda błędu króla Dawida, błędu, który miał polegać na prowadzeniu wojny z wojskami ówczesnego króla Anglii Stefana I Blois (1135-1154) wspartego przez duchowieństwo i baronów normańskich. Znajduje się tu również dłuższa dygresja wychwalająca zasługi normańskiego dobroczyńcy opactwa Rievaulx, Waltera Espec. Jest to zwyczajowa forma wyrażenia hołdu wdzięczności ze strony zakonu.

Z wielką radością należy powitać inicjatywę wydawniczą rozpowszechniającą dorobek historyczny Aelreda – trzeciego, po św. Bernardzie z Clairvaux i Williamie z St. Thierry, wielkiego cysterskiego pisarza XII-wiecznej Europy, a pierwszego cystersa Anglii. Opat z Rievaulx, z powodu większego zainteresowania jego pismami duchowymi dotychczas bardziej znany był jako teolog i pisarz duchowy. Na bazie tej znajomości wyrosło wiele publikacji podkreślających jego wkład duchowy w rozwój idei cysterskich średniowiecznej Europy; ot, chociażby wspomnieć jego teologiczny traktat o przyjaźni duchowej (*De spiritali amicitia*). Obecnie, dzięki publikacji dzieł historycznych, być może wreszcie przyjdzie czas na odświeżenie jego większej roli w historiografii dwunastowiecznej Europy, co już powoli zaczynają podkreślać badacze (por. np. badania E. Freeman). Szkoda wprawdzie, że nie jest to wydanie w języku polskim; na to trzeba będzie jeszcze długo czekać, jeżeli w ogóle do tego dojdzie. Jak na razie trzeba się cieszyć tym, co jest, i co dla znających j. angielski jest nieocenioną pomocą. Każdy może zdać sobie z tego sprawę, kiedy uprzytomni sobie, że przecież oryginalne łacińskie manuskrypty czy pierwsze drukowane kopie tych dzieł są praktycznie zarezerwowane tylko dla fachowców.

ks. Ryszard Groń